

EDMUND HUSSERL I OPOVRGAVANJE PSIHOLOGIZMA

Dr Milan Uzelac

Oštro se suprotstavljajući redukovanju logike na činjeničnu nauku, nemački filozof Edmund Husserl krajem XIX i prvih godina XX stoleća insistira na eidetskom karakteru čiste logike tako što će pokazati da izvor pojma nije u refleksiji njime određenih akata već u samim predmetima tih akata (Husserl, 1980a, II/2, 141), da zakoni mišljenja nisu istovremeno i zakoni psihičkog toka mišljenja, već da su to zakoni suđenja i idealnog sadržaja suda. Zalažući se tako za utemeljenje logike kao apriorne od psihologije potpuno nezavisne, discipline Husserl čistu (što će reći "formalnu") logiku smatra samo uvodnim delom filozofijske logike koju kao filozofsku disciplinu treba razumeti u kontekstu njene istorijske tradicije i u njoj već prisutnih tendencija.

U prvi mah čini se nejasnom (a iz današnje perspektive još nejasnijom i zagonetnijom) potreba za bespoštednom kritikom jedne takve orijentacije u filozofiji i nauci kakvom se krajem prošlog i početkom ovog stoleća činio psihologizam; Husserl će, kao što je poznato, objašnjavati da je njegova borba protiv psihologizma (koja polazi od Brentanovog učenja o sadržaju suda) usmerena protiv Erdmannovog subjektivizma i reaktivizma (Husserl, 1980a, I/136-154), ali će njegovom kritikom biti pogođen kako njegov učitelj Franz Brentano (čije učenje o mnogoznačnosti bivstvujućeg on najkonsekventnije razvija), tako i Th. Lipps, koji će se već 1902. naći prinuđen da rediguje svoje stanovište, premda će se ubrzo pokazati da ta navodno nova logistička pozicija Th. Lippsa ne prevladava pozicije psihologizma (Heidegger, 1978, 126). Danas je posve evidentno da u Husserlovoj kritici psihologizma leži zapravo pokušaj zasnivanja filozofije na tragu pitanja o strukturi svesti koja se javlja kao jedna nova, dotad neistražena regija.

Već na početku treba reći da pomenuto Husserlovo opovrgavanje tada vladajućeg psihologizma ne treba shvatiti kao napad na psihološko utemeljenje logičke metodologije, ili kao kritiku deskriptivno-psihološkog tumačenja izvora logičkih pojmova, već da to, kako on sam ističe u odgovoru na primedbe M. Palagya, od samog početka beše borba protiv jedne sazajno-teorijske pozicije koja je, prvenstveno kao logički postupak imala u to doba veoma rđav uticaj (Husserl, 1979, 154); za krajnji cilj on je u tom času sebi postavljao izradu jedne deskriptivne fenomenologije doživljaja mišljenja. Tako bi osnovna zabluda psihologizma, po rečima samoga Husserla, bila u tome što se previđa fundamentalna razlika između čistih i empirijskih opštosti a što ima za posledicu da se čisti logički stavovi tumače kao empirijsko-psihološki, što je on smatrao potpuno pogrešnim.

*

Istovremeno, moramo znati da se u prvo vreme Husserl bavi problemima psihologije (Brentano, Stumpf, Wundt, James, Sigwart) i empirizma (Locke, Berkeley, Hume, Mill) i da pod uticajem Natorpovog spisa *Über objektive und subjektive Begründung der Erkenntnis* (1877) on počinje da

radikalno napušta sopstvenu raniju psihologističku poziciju. Jednako važnu ulogu u ovome ima i Fregeov spis *Philosophie der Arithmetik*. Natorpov stav da sfera objektivno-logičkog nije utemeljena u sferi subjektivno-psihološkog, biće odlučujući za ravijanje osnovnih tema u spisu *Logische Untersuchungen*, kojim se nastoji istovremeno osvetliti i paradoksalna pozicija u kojoj se krajem prošlog stoleća našla psihologija. Nekoliko decenija kasnije, određujući smer istraživanja svog poslednjeg velikog spisa (čija osnovna namera beše uvođenje u fenomenološku filozofiju) Husserl će, u sedmom paragrafu spisa *Krisis* pisati o novim mogućnostima filozofije, o tome kako se u tom času "bude nikada pitana pitanja, kako se pokazuju nikada dosad utrta radna polja, nikada dosad radikalno razumljene i shvaćene korelacije" (Husserl, 1990, 24); novi smisao filozofije što se javlja sa novim dobom baciće istovremeno svetlo i na, kako Husserl kaže, tragični promašaj novovekovne *psihologije*: "postaće razumljiv njen istorijski opstanak u protivrečnosti: da je ona (u njenom historiografski nastalom smislu) morala postaviti zahtev da bude temeljna filozofska nauka, a što je imalo očigledno protivrečne posledice kojima dominira pad u "psihologizam" (Husserl, 1990, 24).

U svom doktorskom radu *Die Lehre vom Urteil im Psychologismus* (1913) Martin Heidegger vreme s kraja prošlog i početka ovog stoleća određuje kao vreme psihologije za koje je karakteristično da se osobitost logičkog kao i stvarnost logičkih predmeta posmatraju polazeći od psihičke realnosti; ovo stanovište bilo bi posledica shvatanja da je (naspram prirodnih nauka kao nauka spoljašnjeg iskustva) filozofija nauka unutrašnjeg iskustva (Th. Lipps), a budući da u nju spadaju psihologija, logika, etika i estetika, da su njeni objekti predstave, opažaji kao i voljni akti, pa bi se moglo učiniti da je među filozofskim disciplinama psihologija ona disciplina na kojoj se mogu temeljiti sve ostale discipline (M. Heidegger, 1978, 70); međutim, psihologizam je u svojoj biti stanovište koje se karakteriše pogrešnim shvatanjem specifične stvarnosti logičkog predmeta i za njega je karakteristično "nepoznavanje logičke stvarnosti" i to stoga što sudove određuje kao osnovne klase psihičkih fenomena (M. Heidegger, 1978, 64, 103, 163), a činjenica je da bit suda ni u kom slučaju ne leži u onom psihičkom.

Po mišljenju Heideggera to bi imalo za posledicu da se svako logičko istraživanje suda (želi li ono da se oslobodi pozicije psihologizma) mora prethodno osloboditi pitanja koja su usmerena na prosuđivanje kao psihički proces, pa stoga zadatak logičke teorije suda ne može biti klasifikacija psihičkih fenomena. Kritikom psihologizma otkriva se da pored oblasti psihičkog postoji još jedna oblast, oblast logičkog; logički sud ne može se naći u psihologiji jer psihologija i logika pred sobom imaju predmete različite prirode. Ono što je *logičko* suda otelotvoruje se u njegovom smislu, pa Heidegger kao bit logičkog suda ističe smisao, pa stoga pitanje smisla bivstvovanja (Sinn des Seins) ne smera na realno egzistiranje, već na važenje (Gelten) (Heidegger, 1978, 172-8).

U ovom ranom spisu Heidegger se u nekoliko navrata poziva na Husserla i njegovo opovrgavanje psihologizma, ali to se dešava trinaest godina nakon objavljivanja Husserlovog prvog velikog spisa nastalog u radikalnom razračunu upravo s ovim problemom. Budući da se prevladavanje psihologizma javlja kao temeljni motiv svih Husserlovih spisa (od *Logische Untersuchungen* pa do poznog dela *Krisis*) ima osnova

za zastupanje teze da se ovaj problem nije dao rešiti jednostavnim odbacivanjem psihologizma kao u to vreme dominantne pozicije u filozofiji; kada se obrati pažnja na ostale Husserlove spise, kojim dominira ista ova problematika, zapaža se da pojmovi kao što su *psihologizam* ili *epoche* ne znače uvek isto; ovaj prvi izraz obično ima pejorativno značenje i njim se određuje jedna filozofija ne-čiste subjektivnosti, dok se drugim pojmom ukazuje na metodu čišćenja subjektivnosti a što je neophodno da bi se moglo zaposesti polje transcendentalne subjektivnosti i pojmiti njegoova struktura (Dove, 1974, 608).

Ako se sad vratimo Husserlovom tematizovanju ovog problema i pokušamo da damo jednu preliminarnu definiciju psihologizma, rekli bismo da je osnovna karakteristika psihologizma u tome što logiku svodi na psihologiju određujući je pritom kao psihologiju mišljenja a da potom sve logičke istine vidi samo kao empirijske istine. Istovremeno, treba imati u vidu da bi identifikovanje pojmova *psihologizam* i *psihologija* bilo pogrešno; ako je tendencija transcendentalne filozofije da istoriju psihologije posmatra kao jednu istoriju krize (Hua, VI/207), izraz *psihologizam* nije uvek imao negativno obeležje, jer su još u XIX stoleću J. S. Mill i C. Sigwart tim izrazom označavali jednu filozofsku metodu. Za Husserla je irrelevantno da li se psihologizmom označava transcendentalna psihologija ili empirijska psihologija jer u oba slučaja (bilo da je reč o svesnom ili nesvesnom psihologizmu) činjenica je ovaj vodi u relativizam, a u relativizmu ne može počivati zahtev za istinom (Dove, 1974, 609). Uostalom, razlikovanje filozofije i psihologije sreće se i u Windelbandovom spisu *Was ist Philosophie?* (1882) gde se ističe kako "predstave dolaze i teku a da to šta one čine može objasniti samo psihologija, dok filozofija istražuje kakva vrednost tim predstavama pod kritičkim stanovištem istine pripada" (Windelband, 1924, 25).

Ovde treba konstatovati da je i sama terminologija kojom se Husserl i njegovi prethodnici služe proizvela znatne teškoće: tako će do nesporazuma dovesti različita upotreba izraza *sadržaj suda* (Urteilsinhalt); kod Karla Stumpfa ovim se pojmom označavaju sadržaji usmereni na fenomenalne tvorevine, dok Franz Meinong tim istim pojmom ukazuje na ono što je objektivno, a kod Husserla to je već temelj čitave njegove fenomenologije koja hoće da uspostavi apodiktički pojam istine neugrožen od psihologizma (Mayer-Hillerbrand, 1959, 320); isto tako, ne manje teškoće, izaziva neodređena upotreba pojmova kao što su *pojava* (Erscheinung) ili *opažaj* (Wahrenhmung). Nimalo slučajno, Husserlov učenik Eugen Fink upozorava na pet značenja pojma *fenomen* kod Husserla, a koje sve možemo sresti u horizontu prirodnog stava (Fink, 1976, 198); ovo je moglo biti rezultat prethodne dvoznačne upotrebe istog pojma kod Brentana koji pod njim jednom podrazumeva psihičku stvar, a drugi put ono šta ovaj pojam po svom sadržaju označava.

Ako je Husserlu od početka jasno da se samo jednom čistom fenomenologijom može prevladati psihologizam (Husserl, 1980a, II/1, str. VII), interesantno bi bilo videti u čemu je priroda spora koji je još i tridesetih godina bio aktuelan te je primorao tadašnjeg Husserlovog asistena E. Finka da (pod učiteljevim nadzorom) odgovori na prigovore kriticizma (svojim poznatim spisom *Die phänomenologische Philosophie Edmund Husserls in der gegenwärtigen Kritik* u Kant-Studien (1933). Čini se da je ulog u ovom

sporu ipak mnogo veći no što se u prvi mah čini: spis *Logische Untersuchungen* se pokazuje kao epohalno delo ne samo zato što simbolično nastupa na samom početku XX stoleća već pre svega stoga što omogućuje jedan potpuno novi prodor u filozofiji i jedan njoj primeren radikalno novi početak.

U pismu Paulu Natorpu 1. maja 1901. godine Husserl piše, sa primetnom dozom zabrinutosti (tada on ima već 42 godine), da se oseća kao početnik u filozofiji. Dvadesetak godina kasnije (na početku predavanja pod naslovom *Erste Philosophie*) on će to ponoviti ali u jednom pomalo drugačijem smislu i svakako s većom sigurnošću kad je reč o samoj fenomenologiji. Za prodor načinjen u njegovom prvom velikom spisu trebalo mu je 10 godina; *Ideen I* napisao je za samo 6 nedelja; pozicija koju on tu gradi u velikoj meri je pripremljena kako dugogodišnjim sistematskim suprotstavljanjem stanovištu psihologizma, tako i godinama obrađivanom problemu fenomenološke redukcije.

Iako K. R. Dove navodi kako se pojam *psihologizam* javlja još početom XIX stoleća kod J.F. Friesa (*System der Metaphysik, 1824*) i F. E. Benekea (*Die Philosophie in ihrem Verhältnis zur Erfahrung, zur Spekulation und zum Leben, 1833*) koji, polemišući sa Hegelom ovim izrazom hoće da odrede svoju antihegelovsku poziciju. Činjenica je da u jednom promišljenom obliku ovaj izraz nalazimo kod J. E. Erdmanna koji njime označava svodnje svih filozofskih, posebno sazajno-teorijskih istraživanja na psihologiju. Podsticaj Husserlu dolazi od C. Stumpfa, koji u spisu *Psychologie und Erkenntnistheorie* (1891) kaže da je istraživanje izvora pojma stari zadatak psihologije, jer jedan pojam ne može se misliti po sebi već uvek u vezi s nekom konkretnom predstavom; C. Stumpf će, kao što je poznato, Husserl i posvetiti svoj prvi veliki spis.

Husserlov napad na psihologizam istovremeno je i napad na Brentanovu teoriju evidencije: psihologizam je, kako to primećuje F. Mayer-Hillerbrand, orijentacija koja u psihologiji vidi temelj teorije saznanja budući da se u tom slučaju evidencija smatra jedinim kriterijumom istine. To znači da stanovište psihologizma pretpostavlja psihologiju koja utemeljuje sve nauke i logiku, kad se sama logika bavi predstavama, sudovima i pojmovima kao psihičkim fenomenima a što bi kao krajnju konsekvencu imalo situaciju u kojoj psihička delatnost determiniše logičke i sazajno-teorijske zakone (Mayer-Hillerbrand, 1959, 329).

Husserl upravo ovo ne želi da dozvoli; on smatra da tako određeno psihologističko stanovište u svakom svom obliku vodi u relativizam, pa je stoga njegova osnovna namera da zasnuje logiku na ne-psihičkim temeljima. Naspram shvatanja da logika treba da se bavi psihičkom delatnošću (a psiholozi pod tim misle na dokazivanje, suđenje, zaključivanje, pa shodno tome logička istraživanja treba za svoj predmet da imaju empirijske strukture ljudskog duha, ili takvo jedno istraživanje samo impliciraju (Sukale, 1988, 65), Husserl logiku vidi kao "tehnologiju" (Kunstlehre) naučnog saznanja; stoga se on zalaže za jednu čistu, na sopstvenim temeljima podignutu teorijsku logiku koja istupa naspram psihologije kao činjenične, empirijske nauke. Davanjem primata logičkom spram psihološkog, apriornom spram empirijskog, formalnom spram materijalnog, objektivnom naspram subjektivnog, ili, kako bi Natorp rekao, isticanjem idealnog naspram realnog, Husserl izgrađuje posve specifičnu filozofsku

poziciju. Međutim, postavljanjem pitanja *predmeta* kao centralnog pitanja transcendentalne logike Husserl će se uveliko već nalaziti na tlu filozofije i njenog temeljnog metafizičkog pitanja.

Ukazivanje na logiku kao "tehnologiju" nalazimo dve godine nakon publikovanja spisa *Logische Untersuchungen* u Husserlovoj recenziji studije Th. Elsenhansa (*Das Verhältnis der Logik zur Psychologie*, 1897) u kojoj se kao centralna tema javlja misao "da nema drugog puta da se problemi logike reše osim daljeg razvijanja psihologizma", jer, budući da logika obrađuje duhovne pojave, njen predmet mora biti deo predmeta kojim se bavi psihologija u kojoj se temelji pojam *trebanja* (Sollen), dok se logički zakoni pokazuju kao norme. Ako predmet logike nisu norme i *trebanje* već samo činjenice, zakoni i hipoteze i pošto grupa činjenica koju obrađuje logika pripada psihologiji, nužno je da logika bude deo psihologije. Husserl oštro napada ovo stanovište sledećom argumentacijom: ako bi se logika posmatrala kao normativna i praktična disciplina onda bi se ona mogla smatrati delom psihologije, ali, to je nemoguće jer logiku treba videti kao čistu logiku čiji sadržaj čine zakoni mišljenja utemeljeni u kategorijama i odatle izgrađenim "formalnim" teorijama.

Oblast čiste logike (u koju spadaju tradicionalna silogistika, čisto učenje o broju, ili Kantorovo učenje o mnoštvu) niko neće smestiti u oblast psihologije. Čista aritmetika ne može se saznati aritmetički, kao što ni čista silogistika nije predmet silogistike; istovremeno, ovo ne spada ni u zadatak psihologije, jer, kao što su prirodne nauke empirijske nauke o telesnim činjenicama, tako je psihologija empirijska nauka o duhovnim činjenicama, pa obe, po rečima Husserla, ostaju nekritičke sve dok modificiraju sadržaj izvorne predstave sveta (Husserl, 1979, 206).

Po Husserlovom shvatanju logički zakoni nisu normativni stavovi u smislu propisa, tj. stavova kojima bi pripadao neki sadržaj pa se stoga moraju razlikovati zakoni (koji služe normiranju saznanje delatnosti) i pravila (koja u sebi sadrže misli ovog normiranja izražavajući ih pritom na opšti i obavezujući način). Kako bi se na osnovu toga moglo zaključiti da normativni sudovi saznanja ne mogu biti utemeljeni u psihologiji saznanja (Husserl, 1980a, 154), Husserl smatra da postoji temeljna razlika između logičkih normi i tehničkih pravila: logički sudovi se, s obzirom na svoj izvorni sadržaj, odnose na *idealno* i svoj izvor imaju u neposredno očiglednim aksiomima, dok se pravila mišljenja odnose na empirijske i psihološke činjenice.

U spisu *Logische Untersuchungen* Husserl ističe da logički zakoni ne određuju akte suđenja, već se odnose na sadržaj suda, što će reći da su oni zakoni sa idealnim značenjem. Kao predrasuda psihologa, ističe se teza da sva istina počiva u sudu (Husserl, 1980a, 180), da sud istinski možemo spoznati samo u slučaju njegove evidentnosti koja, izvlačeći u prvi plan unutrašnje iskustvo ima psihički karakter, osobit osećaj koji skriva istinu suda koja je ideja čiji je svaki pojedinačni slučaj u evidentnom sudu istovremeno aktuelni doživljaj, budući da je evidentni sud zapravo svest izvorne datosti; drugim rečima: evidencija nije ništa drugo do "doživljaj" istine (Husserl, 1980a, 190); kako Heidegger kasnije primećuje, evidenciju treba razumeti kao određen intencionalni akt, kao univerzalnu funkciju svih predmetno datih akata, te se stoga ne možemo ograničiti samo na sudove (Heidegger, 1979, 68). Kritikujući predrasude psihologizma, Husserl hoće

da utemelji logiku nezavisno od psihologije; insistiranje na tome da logika ne počiva na psihološkim principima on vidi kao odbranu od pada u subjektivizam i relativizam.

Ovde treba reći da i Frege u *Grundlagen der Arithmetik*, kritikujući psihologizam, ukazuje na redukovanje predmeta mišljenja na ideje, predstave, opažaje, ali on tu ne ispituje objektivnost logičkih zakona jer smatra da se temeljni stavovi logike (logički aksiomi) ne mogu utemeljiti (Sukale, 1988, 68). On, kako to primećuje Sukale, psihologizam smatra pogrešnim, ali svoj stav pritom dalje ne obrazlaže. Husserlova kritika nastoji da ovaj problem u potpunosti reši, pa se prvo pokazuju apsurdne konsekvence koje slede ako se prihvati psihologija za temelj logike, a potom ističe da psihologizam vodi u skeptički relativizam, te se, ukazivanjem na predrasude na kojima počiva psihologizam, konstatuje kako ovom nedostaje moć ubeđivanja (Überzeugungskraft). Logički sudovi, upozorava Husserl, nisu empirijska uopštavanja, već egzaktni stavovi, koji se, budući da nisu verovatni već apriorni, ne mogu odnositi na psihološke činjenice.

Može se ostaviti otvoreno pitanje da li je moguće jedno striktno opovrgavanje psihologizma, a da se istovremeno ne opovrgne i idealizam, no smatram da sve ovo daje dovoljno elemenata za tezu da Husserl ne stupa na tlo filozofije sa tematizovanjem pojma sveta (*Ideen I*, 1913), kako je to smatrao E. Fink, već da do odlučujućeg prodora dolazi mnogo ranije, sa *Logische Untersuchungen* koja se onda pokazuju Husserlovim par excellence fundirajućim delom. Već tu ovaj filozof ističe da se mora doći do jasnog znanja šta je idealno u sebi kao i u svom odnosu prema realnom, tj. kako se idealno odnosi prema realnom i kako se može saznati (Husserl, 1980a, 1/188).

Husserl je potom napisao niz, danas mnogo poznatijih spisa, ali čini se da nijedan ne premašuje ovaj kojim i bukvalno u filozofiji počinje XX stoleće. Ne treba ipak misliti kako je pomenuta kritika psihologizma neki "privatni" Husserlov problem, naprotiv: ova kritika (za koju on sam kaže u pismu E. Machu od 18.VI. 1901, da se može naći već u Millovom razlikovanju *relations of ideas* i *matters of fact* (Thiele, 1956, 135-6) i koja se istovremeno nadovezuje na radove Lippsa, Wundta, Sigwarta i drugih, naišla je na izuzetan odjek među njegovim savremenima. Među prvim recenzentima Husserlovog spisa *Logische Untersuchungen* bio je i P. Natorp koji kao osnovno pitanje koje se tu javlja ističe *pitanje logičke metode*, i s pravom uviđa da se tu postavlja pitanje koje zapravo glasi: da li je logika teorijska ili praktična disciplina, da li je nezavisna i od drugih nauka kao što su to psihologija i metafizika, da li se odnosi samo na formu ili i na materiju saznanja, da li do svojih stavova dolazi apriorno ili induktivno, tj. empirijski (Natorp, 270).

Uobičajeno je da se prvi period Husserlovog filozofskog rada (kojim dominira spis *Logische Untersuchungen* 1900-1901) i koji je istovremeno i prvi prodor (Durchbruch) fenomenologije kao fenomenologije *logičkog, određuje kao deskriptivna fenomenologija*. To je vreme kad Husserl teži tome da subjektivnu delatnost saznanja opiše kao fenomen i to čini tako što saznavno-kritički nastoji da razjasni čiste logičke temeljne pojmove i stavove jednom obuhvatnom deskriptivno-psihološkom, odnosno, *fenomenološkom* analizom; cilj ovakve fenomenološke analize je adekvatno opisivanje znanja. Ovde kantovsko razlikovanje imanentnog i transcen-

dentnog nije od primarnog značaja jer se naglasak stavlja na mogućnost pristupa saznanju čiji elementarni akt Husserl naziva *intencionalni akt*.

Istovremeno, jasno je i da pred sobom imamo pokušaj utemeljenja sasvim osobene transcendentalne filozofije poput one Kantove, s tom razlikom što Husserl smatra da Kant nije u svom nastojanju bio dovoljno radikal, da nije uspeo čistu svest da zahvati u njenom totalitetu, već da je, ostavši zarobljenik tradicionalne formalne logike, s pitanjem: *kako su mogući sintetički sudovi a priori* zastao na pola puta, jer je ostao na istraživanju ljudske moći koja ima mogućnost da stiče iskustvo i dela iz slobode; datosti iskustva i delatnost slobode ostali su izvan njegovog interesovanja, dok se, s druge strane, Kantovi transcendentalni pojmovi (transcendentalna apercepcija, razne transcendentalne moći, stvar po sebi), po Husserlovom mišljenju, opiru poslednjem razjašnjenju. Zato Husserl nastoji na tome da fenomenološkom deskripcijom obuhvati čistu svest u svojoj njoj osobitosti te da pomoću transcendentalne filozofije prevaziđe subjekt-objekt odnose; tako se, zahvaljujući i plodotvornim rezultatima Kanta, fenomenologija počinje razvijati kao transcendentalna ontologija svesti.

Rezultat do kojeg je Husserl došao u spisu *Logische Untersuchungen* bio bi u tome da ne postoji čista psihologija kao pozitivna nauka, da, iako bi se fenomenologija mogla pokazati kao neka posebna vrsta psihologije, neophodno je temeljno razgraničenje fenomenologije i psihologije (ukoliko se ova poslednja shvata u njenom naturalističkom obliku time što zahteva istu objektivnost kao i fizika). To ne znači da je Husserl protiv psihologije; naprotiv, on se zalaže za psihologiju ali za transcendentalnu psihologiju koja je identična s transcendentalnom filozofijom.

Sve ovo ne bi bilo moguće bez Brentanovih istraživanja posebnih karakteristika psihičkog spram fizičkog što na videlo iznosi jedno posebno svojstvo svesti: *intencionalnost*; tako je poslalo jasno da nauka o psihičkim fenomenima uvek ima posla s doživljajima svesti. Sa Husserlovim novim tematizovanjem intencionalnosti, evidencije, apriorija i nagoveštajem problematike korelacije započinje nova orijentacija u filozofiji, jedan novi način mišljenja koji svoju kako veličinu tako i dubinu pokazuje posebno u vremenima u kojima oživljava fizikalizam kao naturalistički objektivizam. U poslednjem paragrafu spisa *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie* Husserl je pisao da nas fenomenologija oslobađa od starog objektivističkog ideala naučnog sistema, od teoretskog oblika matematičke prirodne nauke i prema tome oslobađa nas od ideje neke ontologije duše koja bi mogla biti analogon fizici; to, konačno znači da samo slepoća za transcendentalno čini mogućim ponovno oživljavanje fizikalizma u naše doba.

Kritikujući psihologiju činjenica (zarobljenu empirijskim dualizmom) Husserl otvara bitna pitanja filozofije XX stoleća i, ako se publikovanje njegovog spisa *Logička istraživanja* događa iste godine kad i Freud objavljuje *Tumačenje snova*, onda tu treba videt više od puke slučajnosti: oba su dela vezana za probleme prethodnog stoleća, ali u isto vreme i dalekosežno otvaraju niz pitanja vremenu koje nastupa.

(Odlomak iz uvodnog dela knjige:
Ogled o poreklu fenomenološke estetike).

Literatura

- Dove, K. R.: Die Epoche der Phänomenologie des Geistes, in: "Hegel-Studien", 1974, str. 605-621.
- Fink, F.: Die Entwicklung der Phänomenologie Edmund Husserls, in: "Nähe und Distanz", Alber, Freiburg/München 1976, 45-74.
- Fink, F.: Nähe und Distanz, Alber, Freiburg/München 1976.
- Heidegger, M.: Die Lehre vom Urteil im Psychologismus, in: Gesamtausgabe Bd. 1, V. Klosterman, Frankfurt/M. 1978, str. 58-188.
- Husserl, E.: Phänomenologische Psychologie, M. Nijhoff, Husserliana IX, Den Haag 1962.
- Husserl, E.: Aufsätze und Rezensionen (1890-1910), M. Nijhoff, Husserliana XXII, Den Haag 1979.
- Husserl, E.: Logische Untersuchungen I-II, M. Niemeyer, Tübingen, 1980 (U tekstu 1980a).
- Husserl, E.: Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, M. Niemeyer, Tübingen 1980 (u tekstu 1980b).
- Kastil, A.: Brentano und der Psychologismus, in: "Zeitschrift für philosophische Forschung", 12, 1958, str. 351-359.
- Kern, I.: Husserl und Kant. Eine Untersuchung über Husserls Verhältnis zu Kant und zum Neukantianismus, M. Nijhoff, Haag 1964.
- Natorp P.: Zur Frage der logischen Methode, in: Kant-Studien, 6, str. 270-283.
- Mayer-Hillerbrand, F.: Franz Brentano ursprüngliche und spätere Seinslehre und ihre Beziehungen zu Husserls Phänomenologie, in: "Zeitschrift für philosophische Forschung", 13, 1959, str. 313-339.
- Metzger, A.: Phänomenologie und Metaphysik, Neske, Pfullingen 1966.
- Sukale, M.: Logik und Psychologismus, in: "Zeitschrift für allgemeine Wissenschaft", 19, 1988, str. 62-85.
- Thiele, J.: Ein Brief Edmund Husserls an Ernst Mach, in: "Zeitschrift fuer philosophische Forschung", 19, 1965, str. 134-138.
- Winkelband, W.: Praeludien I-II, J. C. B. Mohr, Tuebingen 1924.

Dr Milan Uzelac

EDMUND HUSSERL UND DAS NEGIEREN DES PSYCHOLOGISMUS

Der Autor analysiert die Art und Weise, in der Edmund Husserl zu Beginn des 20. Jahrhunderts den damals in der Logik und der Philosophie vorherrschenden Psychologismus kritisiert; das Resultat dieser Auseinandersetzung ist die damals bereits aufgestellte Theorie, da die Psychologie nur als transzendente Phänomenologie möglich erscheint, was wiederum für all diejenigen von großem Nutzen sein kann, die heute auf dem Standpunkt stehen, da es sich um eine positive Wissenschaft ahndelt, deren Zielsetzung darin liegt, Umfragen durchzuführen und statistische Berichte aufzustellen, und nicht um eine wissenschaftliche Disziplin, die in der Philosophie begründet ist.